

NICOLAE IORGA: BETWEEN WRITING AND MAKING HISTORY

Adrian-Claudiu Stoica

Assoc. Prof., Ph.D., University Politehnica of Bucharest

Abstract. Nicolae Iorga was a historian, journalist and politician. Opponent of extremist currents. He was prime minister of Romania (1931-1932), wrote monographs of national and universal history and organized the first congress of bizantinology. Also, he has led specialist journals: „Revista istorică”, „Revue Historique du Sud-Est Européen”. Member of numerous academies abroad. He was assassinated (1940).

Keywords: nation, history, national ideology, historiography, culture, political parties.

Potrivit lui Otto von Bismarck, este mai important să faci istorie decât să o scrii, dar istoricii de profesie știu că, uneori, este mai dificil, de fapt, să scrii istorie¹. Nicolae Iorga s-a remarcat prin faptul că a făcut și a scris istorie, oferind chiar un model în acest sens în momentul în care România decidea să se implice în Primul Război Mondial pentru eliberarea teritoriilor locuite de români cuprinse în monarhia austro-ungară. Ideea unității naționale s-a manifestat de timpuriu printre elitele românești, în Evul Mediu acest fapt fiind reliefat de operele lui Grigore Ureche, Miron Costin, Constantin Cantacuzino sau Dimitrie Cantemir. Concepția de unitate a românilor, dincolo de granițe, a stat la baza ideologiei naționale în contextul formării națiunii române. Despre unitatea românilor și continuitatea daco-romanilor la nord de Dunăre a scris A.D. Xenopol în *Istoria românilor din Dacia Traiană*, însă analiza istoriografică a vizat împărțirea pe țări: Moldova, Transilvania, Țara Românească².

Din păcate, astăzi Nicolae Iorga este socotit de către mulți un istoric depășit, perimat cu un stil de a scrie arhaic și greoi. Cei care gândesc așa uită sau nu știu aproape nimic despre contribuțiile inestimabile pe care Nicolae Iorga le-a adus la dezvoltarea istoriografiei românești. Dincolo de monumentalitatea operei sale, greu de depășit în istoriografia românească, Nicolae Iorga s-a remarcat prin caracterul inovativ al scrierilor sale.

Nicolae Iorga a scris pentru prima dată despre unitatea românească din perspectivă istorică, în cea dintâi sinteză de istorie națională, redactată la solicitarea lui K. Lamprecht: *Geschichte des rumänischen Volkes in Rahmen seiner Staatsbildungen (Istoria poporului românesc în cadrul formațiunilor sale statale)*, tipărită la Gotha în 1905. Iorga a urmărit să investigheze națiunea română într-o manieră revoluționară, în cadrul unei viziuni istorice de ansamblu din care sunt excluse fragmentările tradiționale: muntean, moldovean, transilvănean³. Această lucrare a reprezentat primul studiu istoriografic care viza națiunea română în întregul

¹Florin Constantiniu, *N. Iorga: a scrie și a face istorie. O notă*, în vol. *Nicolae Iorga 1870-1940. Studii și documente*, partea a 2-a, coord. Constantin Bușe, Constantin Gaucan, Editura Universității din București, 2006, p. 239.

²*Ibidem*.

³Nicolae Iorga, *Istoria poporului românesc*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 14.

său, Florin Constantiniu considerând-o „o prefigurare, în plan istoriografic, a Marii Uniri din 1918”⁴.

George Călinescu l-a numit, pe bună dreptate, pe Nicolae Iorga „specialistul total”. Proporțiile operei sale sunt impresionante, fiind rezultatul unei activități istoriografice îndelungate și fructuoase care a debutat „în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea” și s-a finalizat în 1940, odată cu tragicul său sfârșit. Între lucrări se remarcă *Istoria Românilor*, o sinteza în 10 volume, primul volum cuprinzând două părți, apărută între 1936-1939, care a văzut lumina tiparului și în limba franceză sub titlul *Histoire des Roumains et de la romanité orientale* (1937-1945). Nicolae Iorga a publicat totodată sinteze parțiale privitoare la instituții sau îndeletniciri: *Istoria presei românești* (1922), *Istoria industriilor la români* (1927), monografii: *Ștefan cel Mare* (1904) *Mihai Viteazul* (1935), lucrări

referitoare la Imperiul Bizantin: *Histoire de la vie byzantine* (1934), popoarele balcanice: *Istoria statelor balcanice în evul mediu* (1913), istoria cruciadelor: *Brève histoire des croisades et de leur fondations en Terre Sainte* (1924), românii de peste Ocean: *America și românii din America* (1930)⁵. Manifestând interes pentru istoria națională dar și pentru cea universală, a realizat sinteze referitoare la istoria universală: *Papi și împărați, State și dinastii, Revoluții politice și întregiri naționale* (1921-1922), *Dezvoltarea așezămintelor politice și sociale ale Europei* (19120-1922), *Essai de synthèse de l'histoire de l'humanité* (1926-1928). Savantul român a pus bazele Institutului de Istorie Medievală (1937), care astăzi poartă titulatura Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”; s-a aflat la conducerea unor reviste de specialitate: „Revista istorică”, „Revue Historique du Sud-Est Européen”; a fost organizatorul primului Congres de bizantinologie (1924).

Nicolae Iorga s-a bucurat și de recunoaștere internațională, devenind *doctor honoris causa* al unor universități prestigioase precum: Strasbourg (1919), Lyon (1923), Geneva (1926), Oxford (1930), Paris (1931), Bratislava (1932), Roma (1933). A devenit membru a numeroase academii de științe: Franța (1919), Polonia (1923), Portugalia (1926), Italia (1930), Cehoslovacia (1931), Grecia (1933), Chile (1937). În 1937 a ocupat funcția de vicepreședinte al Comitetului Internațional de Științe Istorice⁶.

Fiind principalul teoretician al semănătorismului, Nicolae Iorga a lansat teoria referitoare la dezvoltarea socială întemeiată pe concepția că schimbarea, pentru a avea rezultatele pozitive așteptate, trebuia să aibă un caracter gradual. Omenirea în general și națiunile în particular au cunoscut, în evoluția lor istorică, o dezvoltare organică. Așadar, credea Iorga, abandonarea tradiției amenința existența națiunii, întrucât dezvoltarea popoarelor trebuie să se subsumeze „spiritului național”, constituit de-a lungul propriei istorii. O națiune nu trebuie să-și uite moștenirea, împrumutând modele occidentale străine. Pentru Iorga lumea satului reprezenta spațiul în care schimbarea socială urma legile naturale, având un caracter organic și unde valorile morale nu au fost alterate. În opoziție cu mediul rural se afla orașul industrial modern, unde ordinea economică și socială instituită de noua industrie capitalistă distrugea sistematic bazele societății tradiționale⁷.

Adoptarea forțată a unui model occidental, concretizat într-un proces de aculturație pe care nu-l considera reușit, îl făcea pe Iorga să creadă că modernizarea României a reprezentat un

⁴Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 241.

⁵ Ștefan Iancu, Ioan Scurtu, *Învățământul, științele și tehnica*, în *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România întregită (1918-1940)*, coord. Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 709.

⁶*Ibidem*, p. 710.

⁷ Keith Hitchins, *Scurtă istorie a României*, Iași, Polirom, 2015, p. 143.

act arbitrar impus unui popor care cunoscuse anterior o evoluție organică. Considera Constituția de la 1866 un amalgam de idei abstracte care nu aveau nicio legătură cu realitățile politice și sociale românești⁸.

În ciuda acestor opinii, savantul era conștient de faptul că România nu se mai putea întoarce în trecut. În cadrul unei conferințe din 1907, referitoare la raportul din sat și oraș, el admitea că lumea urbană este specifică epocii moderne și urma să-și exercite dominația asupra statului. Accepta că schimbarea este inevitabilă; dorea doar ca aceasta să se desfășoare ținându-se cont de formele vieții sociale autohtone⁹.

Activitatea istoriografică prodigioasă a fost completată de interesul acordat de Nicolae Iorga participării la viața politică. Temperamentul său îl îndemna să considere participarea politică indispensabilă pentru un intelectual care nu dorește să trăiască izolat de viața publică¹⁰.

În aprilie 1910, Nicolae Iorga înființa, împreună cu Alexandru C. Cuza, Partidul Naționalist – Democrat, care își propunea să reprezinte interesele intelectualității democratice și ale micii burghezii. Programul partidului conținea prevederi referitoare la exproprierea proprietăților de peste 100 de hectare, acordarea dreptului de vot femeilor, impozitare progresivă în funcție de venit¹¹.

Culturalizarea maselor și promovarea factorului moral, erau considerate de Iorga elemente esențiale pentru evoluția țării. Totodată, activitatea partidului și, s-a concentrat pe combaterea legionarilor și mai ales a lui Corneliu Zelea Codreanu. „Neamul Românesc”, publicat de Iorga încă din 1906, a devenit ziarul partidului¹².

Manifestând, în același timp, preocupări diverse, Iorga nu a acordat partidului său suficient timp. Totodată, viziunea sa politică a cunoscut oscilații dificil de înțeles pentru apropiații săi pe plan politic. Meritul lui Iorga rămâne acela că a contribuit la constituirea Blocului parlamentar (în noiembrie 1919) și a influențat activitatea executivului condus de Alexandru Vaida-Voevod, de pe poziția de președinte al Adunării Deputaților. În noiembrie 1920, existând contradicții semnificative în sânul partidului între Nicolae Iorga și A.C. Cuza - cel de-al doilea dorind să confere formațiunii politice o tentă antisemită - Partidul Naționalist-Democrat s-a scindat. Gruparea condusă de A.C. Cuza a primit titulatura de Partidul Naționalist-Democrat Creștin. Întrucât Iorga își propunea să constituie un bloc antiliberal, în mai 1924, Partidul Naționalist-Democrat a fuzionat cu o grupare desprinsă din Partidul Poporului condusă de Constantin Argetoianu. Noua structură politică a fost numită Partidul Naționalist al Poporului, a preluat programul naționalist-democrat și a fost prezidată de Nicolae Iorga. A urmat, în martie 1925, fuziunea dintre Partidul Naționalist al Poporului și Partidul Național condus de Iuliu Maniu. Totuși, neînțelegerile dintre Iorga și Maniu erau ireconciliabile, și, ca urmare, primul a decis, în septembrie 1926, să reînființeze vechiul său organism, sub titulatura de Partidul Național. Ulterior, activitatea organizatorică a lăsat de dorit și, în consecință, partidul a obținut la alegerile parlamentare din iunie 1927 doar 1,02% din totalul voturilor exprimate la nivel național¹³.

⁸*Ibidem*, p. 144.

⁹*Ibidem*.

¹⁰ Valeriu Râpeanu, *Nicolae Iorga*, București, Editura Demiurg, 1994, p. 43.

¹¹ *Partidul Naționalist-Democrat către alegători*, în „Neamul Românesc” din 25 septembrie 1919, nr. 211.

¹² Ioan Scurtu, *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*, București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 1996, p. 47.

¹³*Ibidem*.

În continuare, Partidul Național a rămas o formațiune politică minoră. În anul 1928 a participat la alegeri în cartel cu Partidul Poporului, însă a obținut doar 2,48% din voturi. Nicolae Iorga era profund dezamăgit de activitatea partidelor politice și s-a lăsat antrenat în manevrele politice ale lui Carol al II-lea, care își propunea să instituie un regim aflat „deasupra partidelor”. În aprilie 1931, el a devenit primul ministru al unui executiv de „uniune națională”. Guvernul Iorga a fost nevoit însă se demisioneze la scurt timp, în mai 1932, întrucât nu a fost capabil să rezolve gravele probleme ale țării, în contextul crizei economice ajunsă la apogeu¹⁴.

În septembrie 1932, Nicolae Iorga a hotărât să revină la vechea denumire a partidului, respectiv Partidul Naționalist-Democrat, care s-a remarcat prin combaterea Gărzii de Fier și a extremismului de dreapta. Această campanie, desfășurată prin intermediul publicației „Neamul Românesc” nu a încetat nici după ce savantul a primit amenințări cu moartea¹⁵.

Iorga a decis să se implice în domeniul public în cadrul „Ligii pentru unitatea culturală a românilor”/„Liga culturală”, prin intermediul redactării de cărți, studii, susținerii de conferințe, menite să sensibilizeze opinia publică referitoare la problematica unității naționale. A fost numit „Apostolul neamului” tocmai pentru că a înțeles necesitatea de a îmbina activitatea academică cu asumarea rolului de îndrumător și creator de opinii. Din acest punct de vedere, efortul său nu a fost depășit de niciun alt istoric din epocă. În perioada neutralității (1914-1916), Iorga a susținut intrarea României în conflict alături de Antantă, pentru a demara „războiul de unitate națională”¹⁶, după cum singur îl numea.

Pentru a face istorie, Iorga s-a folosit de două dintre marile sale arme: scrisul și vorba. Articolele din „Neamul Românesc” și cuvântările aveau menirea de a mobiliza opinia publică în vederea îndeplinirii idealului național. În ziua intrării României în război a publicat articolul *Ceasul*. Era convins, alături de regina Maria și de Take Ionescu că România poate reuși în acest demers. Regina era mână de instinct, Take Ionescu de rațiuni politice iar Iorga de necesitate: o națiune trebuie să-și desăvârșească statul-național¹⁷.

În timpul refugiului de la Iași, Nicolae Iorga a știut să-i îmbărbăteze pe cei dezamăgiți și descurajați. Cuvântarea sa din 14 decembrie 1916 referitoare la unitatea națională în condițiile reducerii drastice a teritoriului țării, a fost „cea mai frumoasă cuvântare a unui om politic, în acei ani”¹⁸.

Despre emoția stârnită de cuvântarea lui Iorga a scris I.G. Duca: „... Iorga a știut să exprime ceea ce era în conștiința fiecăruia, să aprindă flacăra care lăncezea în toate sufletele, să redeștepte prin evocarea gloriei trecutului, speranțele naționale cu o intensitate mișcătoare și să plimbe adunarea care se târa chinuit prin văgăunile întunecoase ale mizeriilor dezastrului bejaniei și restriștei, pe culmile luminoase ale izbânzilor răsplătitoare și ale marilor înfăptuiri viitoare [...] Când s-a așezat a fost un adevărat delir, aproape toată lumea plângea, în acele clipe, Iorga a reușit să întrupeze gândul și simțirea unui întreg neam, crunt lovit de soartă”¹⁹.

Fără îndoială că problematica națională căpătase, în anul 1918, o nouă semnificație și, ca urmare, Nicolae Iorga a analizat-o, din perspectiva românilor. La 17 ianuarie savantul român

¹⁴*Ibidem*.

¹⁵*Ibidem*, p. 140.

¹⁶Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, vol. II, București, Editura N. Stroilă, 1934, p. 211.

¹⁷Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 242.

¹⁸*Ibidem*.

¹⁹*Apud Ibidem*, p. 243.

publica un articol în care analiza conceptul de națiune și concluziona că viitorul națiunii române nu poate fi pus la îndoială²⁰.

I s-a reproșat inconsecvența politică și ideologică rezultată, probabil, din caracterul său tumultuos, însă principala sa satisfacție – din acest punct de vedere dând dovadă de o remarcabilă consecvență – a fost munca pe tărâm științific, pe care nu a întrerupt-o nici atunci când a ocupat funcția de prim-ministru. A continuat să susțină comunicări la Academia Română, fapt care îi deranja pe unii dintre colegii săi de pe tărâm politic. Titu Maiorescu sublinia cu îndreptățire: „Iorga e ca păianjenul. El trebuie să scrie cum acesta trebuie să-și țese pânza. Nu-l poți opri pe niciunul de la împlinirea acestei nevoi”²¹.

În noaptea de 27 spre 28 decembrie, Nicolae Iorga era asasinat de către legionari în pădurea din apropierea satului Strejnicu. Coșmarul său începuse însă cu trei luni înainte, odată cu instalarea la conducerea țării, la 6 septembrie, a regimului dictatorial național-legionar. Istoricul nu a mai avut posibilitatea să se adreseze publicului, după ce, vreme de cincizeci de ani făcuse acest lucru prin intermediul conferințelor publice, unele difuzate la radio. A fost atacat virulent în presa legionară, neavând posibilitatea de a răspunde numeroaselor calomnii, fiind considerat „vinovatul moral” pentru tot ce a avut de suferit „Garda de Fier” din 1938, mai ales de moartea lui Corneliu Zelea Codreanu²².

La finele lunii noiembrie 1940, Iorga se retrăsese la vila sa din Sinaia. Savantul împlinise 69 de ani și, în ciuda vârstei înaintate, desfășura, în continuare o intensă activitate istoriografică. De altfel, deși ezitase să se implice în viața politică, ocupând funcția de prim-ministru și fiind un apropiat al regelui Carol al II-lea, opinia publică îl cunoștea mai ales din postura de academician și publicist. Deși din punct de vedere politic a fost unul dintre întemeietorii naționalismului românesc modern. În după-amiaza zilei de 27 noiembrie 1940, istoricul se afla în vila sa și scria. A fost întrerupt de sosirea a șapte persoane, care s-au prezentat ca făcând parte din poliția legionară și au afirmat că dețin mandat pentru a-l transfera la București în vederea unui interogatoriu. Savantul român nu a mai ajuns însă niciodată în Capitală²³.

Semnificația simbolică a acestui eveniment o reprezintă maniera brutală prin care forțele extremiste, fasciste sau comuniste anihilau orice fel de opoziție politică sau ideologică. Asasinarea lui Nicolae Iorga, considerat responsabil de moartea liderului Mișcării Legionare, Corneliu Zelea Codreanu, se dorea a fi un avertisment împotriva intelectualilor care ar putea îndrăzni să critice ideologiile totalitare. Iorga nu a fost un democrat în adevăratul înțeles al cuvântului, dar constituia un simbol al valorii supreme a intelectualității românești, precum și a conexiunii științei istorice românești cu știința istorică universală. În anii '30, „Noua Școală de Istorie” l-a criticat pe Iorga, invocând o serie de „neglijențe particulare”, inserate în lucrări fundamentale ale operei sale. Cu toate acestea, el era perceput și după moartea sa ca fiind cel mai mare istoric al epocii și probabil a rămas cel mai important istoric român din secolul XX. Odată cu el dispărea arhetipul istoricului animat de spirit enciclopedic, istoriografia de la jumătatea secolului XX devenind tot mai restrictivă și specializată²⁴.

²⁰Nicolae Iorga, *Națiuni care nu pot trăi și națiuni care nu vor să moară*, în „Neamul Românesc” din 17 ianuarie 1918, nr. 16, p. 1.

²¹ Sterie Diamandi, *Galeria oamenilor politici*, București, Editura Eurosong & Book, 1998, p. 150.

²² Valeriu Râpeanu, *Nicolae Iorga. 1940-1947*, București, Editura 100+1 GRAMAR, 2001, p. 27.

²³ Adrian Cioroianu, *Cea mai frumoasă poveste: câteva adevăruri simple despre Istoria românilor*, București, Curtea Veche Publishing, 2013, pp. 108-109.

²⁴ Florin Müller, *Istoriografia*, în *Istoria Românilor, vol. IX România în anii 1940-1947*, coord. Dinu C. Giurescu, București, Editura Enciclopedică, 2008, p. 990.

Doar simpla expunere a datelor referitoare la opera sa și la titlurile obținute, demonstrează limpede că Nicolae Iorga a fost un istoric cu vocație universală, o personalitate a istoriografiei mondiale, recunoscută pe toate meridianele lumii.

BIBLIOGRAPHY

- Boia, Lucian, *România, țară de frontieră a Europei*, București, Humanitas, 2016.
Idem, De ce este România altfel?, ediția a II-a adăugită, București, Humanitas, 2013.
Cioroianu, Adrian, *Cea mai frumoasă poveste: câteva adevăruri simple despre Istoria românilor*, București, Curtea Veche Publishing, 2013.
Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a IV-a revăzută și adăugită, București, Univers Enciclopedic Gold, 2008.
Idem, N. Iorga: a scrie și a face istorie. O notă, în vol. *Nicolae Iorga 1870-1940. Studii și documente*, partea a 2-a, coord. Constantin Bușe, Constantin Gaucan, Editura Universității din București, 2006.
Diamandi, Sterie, *Galeria oamenilor politici*, București, Editura Eurosong & Book, 1998.
Hitchins, Keith, *Scurtă istorie a României*, Iași, Polirom, 2015.
Iancu, Ștefan, Ioan Scurtu, *Învățământul, științele și tehnica*, în *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România întregită (1918-1940)*, coord. Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, 2003.
Idem, Istoria poporului românesc, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.
Idem, O viață de om așa cum a fost, vol. II, București, Editura N. Stroilă, 1934.
Idem, Națiuni care nu pot trăi și națiuni care nu vor să moară, în „Neamul Românesc” din 17 ianuarie 1918, nr. 16.
Müller, Florin, *Istoriografia*, în *Istoria Românilor*, vol. IX *România în anii 1940-1947*, coord. Dinu C. Giurescu, București, Editura Enciclopedică, 2008.
Partidul Naționalist-Democrat către alegători, în „Neamul Românesc” din 25 septembrie 1919, nr. 211.
Râpeanu, Valeriu, *Nicolae Iorga. 1940-1947*, București, Editura 100+1 GRAMAR, 2001.
Idem, Nicolae Iorga, București, Editura Demiurg, 1994.
Scurtu, Ioan, *Istoria României în anii 1918-1940). Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*, București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 1996.